

Курманалиев Кубатбек Амановичтин 07.00.02. - Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн сунушталган «Кыргызстандын ХХ кылымдын 20-30-жылдардагы административдик-аймактык түзүлүшү» деген темадагы кандидаттык диссертациясынын кол жазмасына расмий оппонент, тарых илимдеринин кандидаты, доцент Сырдыбаев Туратбек Токтобековичтин

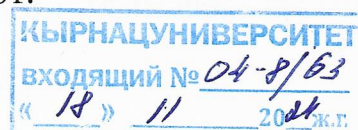
ПИКИРИ

1. Диссертациялык иштин актуалдуулугу. Бүгүнкү күндө мамлекеттүүлүктү изилдөөдөгү объективдүү талдоону талап кылган актуалдуу маселелердин бири – кыргыз элинин адегенде автономиялуу область, автономиялык, андан кийин союздук республика статусундагы мамлекеттүүлүгүнө ээ болуу маселеси жана мамлекеттүүлүк мезгилиндеги Кыргызстандын административдик түзүлүшү болуп саналат. Биринчиден, дал ушул ырааттуу кадамдар 1991-жылы мамлекеттик көз карандысыздыкты алууда укуктук негиз болуп калды. Экинчиден, эгемендик алгандан бери 30 жылдан ашык убакыт өтсө да, Кыргызстанда улуттук-мамлекеттик түзүлүштүн эң татаал процесстери аягына чыга элек, муну Кыргызстандын Негизги Мыйзамына киргизилген бир катар өзгөртүүлөр жана толуктоолор далилдеп турат. Бул маселе “2026-жылга чейин Кыргыз Республикасын өнүктүрүүнүн Улуттук программасында” чагылдырылган, административдик-аймактык түзүлүштү реформалоо артыкчылыктуу багыттардын бири катары аныкталган, анткени азыркы учурда региондорду өнүктүрүүдө чоң диспропорциялар, башкаруу деңгээлдеринин ортосунда башкаруучулук ажырым, региондор аралык байланыштын начардыгы, ресурстардын борбордо топтолушу жана региондордун декапитализациясы белгиленген.

КР Президентинин “Кара-Кыргыз автономиялуу облусунун түзүлгөндүгүнүн 100 жылдыгын белгилөө жөнүндө” жарлыгында кыргыз эли жана анын түпкүлүктүү аймагы автономия менен чектелген жаңы өз алдынча мамлекеттик түзүлүштүн алкагында бириктирип, элдин туруктуу аймактык, экономикалык жана маданий жактан жалпы биригүүсүнө өбөлгө түзгөнү белгиленген.

Административдик-аймактык түзүлүштү реформалоону ишке ашырууда ХХ кылымдын 20-30-жылдарындагы мамлекеттүүлүктүн калыптанышынын тарыхый тажрыйбасына таянуу жана пайдалануу маселени чечүүнүн натыйжалуу жолдорунун бири катары кызмат кылат.

Илимий иште аныкталган жана талданган материалдарды талдоо азыркы мезгилде ишке ашырылып жаткан Кыргыз Республикасындагы мамлекеттик түзүлүштүн актуалдуу проблемалары ХХ кылымдын 20-30-жылдарындагы кыргыз мамлекеттүүлүгүн түзүү учурунда келип чыккан жана чечилген көйгөйлөр менен көп жагынан шайкеш келерин көрсөтөт.

2. Диссертациялык ишке коюлган талаптардын чегиндеги илимий жыйынтыктар. Курманалиев Кубатбек Амановичтин илимий изилдөөсүнүн жыйынтыктары менен корутундулары так, ынандуу жана негиздүү берилген. Анын сунушталган жоболорунун өзөгүн төмөндөгүлөр түзөт.

1-жыйынтык. Кыргызстандын XX кылымдын 20-30-жылдарындагы административдик-аймактык түзүлүшү боюнча тарыхнаамалык эмгектери менен изилдөөнүн булактык базасы талдоого алынган.

2-жыйынтык. Кыргызстандын XX кылымдын 20-30-жылдардагы административдик аймактык түзүлүшүнө байланыштуу Кыргыз Республикасынын Борбордук Мамлекеттик архиви менен Кыргыз Республикасынын коомдук-саясий документтер архивинин фондундагы материалдар алгачкылардан болуп илимий диссертациянын деңгээлинде изилденди жана илимий айлампага киргизилгенин белгиленген.

3-жыйынтык. Каралып жаткан мезгилдеги Кыргызстандын административдик-аймактык түзүлүшүнүн калыптануу жана өнүгүү тарыхын үч мезгилге: биринчиси Россия империясынын курамындагы Кыргызстандагы административдик-аймактык бөлүнүүсү, экинчи ККАО түзүлүш мезгили, үчүнчү мезгили 1926-жылдын февраль айында Кыргыз Автономиялык областы КАССР болуп өзгөртүлгөндөн кийин башталган.

4-жыйынтык. Райондоштуруу процессинде чечүүчү ролду, биринчи кезекте, улуттук маселедеги жалпы түрк ураандарын жоюу маселесин чечүүгө большевиктердин каалоосу менен шартталган саясий мотивдер ойногон.

5-жыйынтык. Биринчи жолу изилденип жаткан мезгилдеги Кыргызстандын административдик-аймактык түзүлүшүнүн калыптанышына жана өзгөрүшүнө шарт түзгөн бир катар тарыхый, географиялык, социалдык-экономикалык, саясий факторлорду аныктаган.

6-жыйынтык. Архивдик жаңы тарыхый документтердин негизинде Кыргызстандын Түркстан АССРнин курамындагы жана Кара-Кыргыз автономиялуу областынын аймактык түзүлүшүн аныктаган.

7-жыйынтык. Кантондук системага өтүүгө анын СССРдин башка аймактарында болушу, улуттук жана уруулук өзгөчөлүктөр, чарбалык түзүлүш, табигый географиялык шарттар сыяктуу критерийлерди эске алуунун зарылдыгы; этникалык азчылыктарга өз алдынча башкаруу укугун берүү менен алардын маданий жана тилдик автономиясын эске алуу зарылдыгы сыяктуу себептер өбөлгө түзгөн.

8-жыйынтык. Диссертациялык иштин материалдары мамлекеттүүлүктүн калыптануу жана өнүгүү процесстери татаал жана бүдөмүк болгондугун, алар курч саясий күрөш менен коштолгондугун жалпылоого мүмкүндүк берет, бирок алар тарыхтагы алдыңкы окуялардын бири болуп калгандыгын, кыргыз элинин кийинки бүткүл тарыхый жолуна оң таасир этээри белгиленген.

9-жыйынтык. Каралып жаткан окуялардын маанилүүлүгү жана маңызына баа берүү, анын тамыры байыркы доорго, орто кылымдарга барып

такаларын эске алуу менен “калыптануу” эмес, “кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн кайра жаралуусу” терминин колдонуунун тууралыгы көрсөтүлгөн.

3. Диссертациялык изилдөөдө чыгарылган корутундулар менен илимий жоболордун негиздүүлүгү жана ишенимдүүлүгү

Диссертациялык иштеги аталган жыйынтыктар менен жоболор (корутундулар) алдыга коюлган так максаттар менен милдеттердин негизинде логикалык түрдө байланышкан баптардын мазмунуна таянуу менен чыгарылган.

1-жыйынтык. Административдик-аймактык түзүлүштүн принциптери жана формалары ар бир мамлекеттин эң маанилүү элементи экенин адамзаттын тарыхы ачык-айкын көрсөтүп турат.

2-жыйынтык. Совет бийлигинин орношу менен Кыргызстан Түркстан АССРнин курамына кирип, мурдагы Түркстан генерал-губернаторлугунун мезгилиндеги административдик бөлүнүштү өзгөртүүсүз сактап калган.

3-жыйынтык. 1920-жылы эл каттоодо экономикалык маалыматтар менен бирге улуттук-этникалык курамы жөнүндө маалыматтар алынган. Кээ бир болуштуктарда ар кандай себептерден улам эл каттоо жүргүзүлгөн эмес.

4-жыйынтык. XX кылымдын 20-30-жылдарында кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн түптөлүшү өлкөнүн коомдук-саясий турмушундагы эң маанилүү окуя болуп калган.

5-жыйынтык. Кара-Кыргыз Автономиялуу Областын түзүүдө административдик түзүлүш маселеси райондук жана уезддик-болуштук бөлүнүштөрдүн пайдасына чечилген, анын себептери географиялык-климаттык шарттарды, ошондой эле экономикалык факторлорду эске алуу болгон.

6-жыйынтык. Жаңы болуштуктарды уюштуруу жана административдик түзүлүштүн кантондук системасына өтүү процессинде областтык райондоштуруу комиссиясы айрым болуштуктар боюнча такталбаган, эскирген маалыматтарды көп колдонгон.

7-жыйынтык. Областын автономиялуу республикага айланышы менен бийликке жергиликтүү калкты мамлекеттик ишке тартуу боюнча жаңы милдеттерди койгон. Ушуга байланыштуу кантондук бөлүнүү жөнүндө чечим кабыл алынган.

8-жыйынтык. Административдик-аймактык түзүлүштүн тез-тез өзгөрүшү бийликтин Кыргызстандын аймактарынын социалдык-экономикалык өнүгүүсүнүн бардык өзгөчөлүктөрүн толук эсепке албастан, бул маселеге үстүртөн мамиле кылганынан улам келип чыккан.

9-жыйынтык. 1929-жылга карата Кыргыз АССРинин аймагы 1 округ, 5 кантон, 13 район, 29 болуштукка жана 441 айылдык кеңешке бөлүнгөн. Бирок 1930-жылы кантондук бөлүнүш жоюлуп, Кыргыз АССРинин аймагы райондорго, алар айылдык кеңештерге бөлүнгөн.

4. Диссертациялык иштин илимий жыйынтыктарынын ички биримдиги анын структурасынын ыраатуу жана логикалык тыгыз биримдикте түзүлгөндүгүндө турат. К.А.Курманалиевдин иши киришүүдөн 9

параграфты 4 баптан камтыган корутундудан, колдонулган булактар менен адабияттардын тизмесинен жана тиркемеден турат.

5. Диссертациялык иштин негизги жоболорун, натыйжаларын жана корутундуларын жарыялоонун жетиштүү толуктугун ырастоо. Диссертациянын негизги жоболору корутундулары жана жыйынтыктары эл аралык жана республикалык журналдарда жарыяланган 7 илимий макалада чагылдырылган. Жарыяланган эмгектер КР УАКтын илимий даража ыйгаруу жөнүндө талаптарына жооп берет.

6. Авторефераттын диссертациялык иштин мазмунуна дал келиши Автореферат диссертациянын негизги мазмунун толугу менен кыскача камтыйт. Анын басылмасы КР УАКтын талаптарына ылайык даярдалып, кыргыз, орус, жана англис тилинде, бирдей резюме берилген.

7. Диссертациялык иштин мазмуну жана жасалгаланышы боюнча кемчиликтери. Жогорку илимий теориялык деңгээлде бай материалдардын негизинде даярдалган иште айрым мүчүлүштүктөр кездешет.

- Казахстан жана Узбекистан архивдик материалдары колдонулган эмес;
- Изилдөөнүн предметин кенен көрсөтүп коюу зарыл эле;
- Статистикалык булактар колдонулган адабияттарда берилгендиктен, диссертацияда атайын статистикалык булактарга өзүнчө подтема катары анализ жүргүзүү керек эле. Мисалы: Всесоюзная перепись населения 1926 года. Том.VIII. Киргизская АССР. Отдел I народность, родной язык, возраст, грамотность. – Издание ЦСУ Союза ССР, - Москва 1928 г. диссертант тарабынан каралган эмес.

8. КР УАКтын диссертацияларга коюлган талаптарга жооп бериши Курманалиев Кубатбек Амановичтин “Кыргызстандын XX кылымдын 20-30-жылдарындагы административдик-аймактык түзүлүшү” деген темадагы 07.00.02 - Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изиденип алууга сунушталган иши КР УАКтын окумуштуулук даражаларды ыйгаруу тартиби жөнүндө жобосунун талаптарына жооп берет. Андыктан, Курманалиев Кубатбек Амановичтин 07.00.02 - Ата мекен тарыхы адистиги боюнча тарых илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын ыйгарууга татыктуу.

Расмий оппонент, тарых жана чөлкөм таануу институтунун директору, тарых илимдеринин кандидаты, доцент

Сырдыбаев Т.Т.